

QUOUSQUE TANDEM . . . АСАМАТИ?

Замолен од почитуваната Редакција на списанието „Историја“ (поточно од нејзиниот главен и одговорен уредник) да го изнесам своето мислење во врска со значењето и потеклото на името на преспанското село Асамати, како и со нивната желба да се направи еднаш крај на полемиката и долгите расправи во врска со тоа, своевремено имав изјавено дека сум готов да ја заклучам оваа дискусија и еве ќе се обидам да го исполнам моето ветување.

Уште пред повеќе од дваесет години во една од моите бележници под дата „8. IV. 1955“ го имав забележено следното: „АСАМАТИ — да се провери дали има во селото црква посветена на св. Бестелесни *ἅγ. ἀσώματοι* > Асомати > Асамати (по асимилација $a - o > a - a$), cf. црквата *Πανδανος* во Охрид“ (следува во заграда грчки: *τῶν ἁγίων Πάντων*, кое е пречкртано и под него написано пак грчки: *Παντάνασσα θεοτόκος*“).

Кога по десетина години тогашниот лектор по полски јазик (на нашиот Филозофски факултет) Вл. Пјанка почнал да го собира материјалот за својата докторска дисертација „Топономастиката на Охридско-преспанскиот базен“ (излезена од печат во публикациите на Институтот за македонски јазик, во Скопје 1970), ми се обрати еден ден со прашање, што мислам за етимологијата на името *Асамати*, познатото село на Преспанското Езеро. Јас му ја дадов онаа информација што тој ја внесе во својата книга на стр. 130: „*Ἀσώματος*¹⁾ на грчки значи ‘бестелесен’ и се однесува на ангели. Веројатно селото го има добиено ова име по стара црква Св. Ангели (за која нема потврда)“ со фуснота 37: „Ова ми го соопшти усно проф. Петрушевски, за што му се заблагодарувам“. — Бидејќи јас лично не се занимавав повеќе со „проблемот“

¹⁾ Грчката форма на зборот е овде предадена со *омикрон* место со *омега* — *Ἀσώματος* што мислам дека е печатна грешка. Не требаше и не е убаво една очигледна печатна грешка госп. М. Тадин во својата горе спомната статија (в. стр. 304) три пати да ја потцртува со „!“ — два пати во македонскиот текст на стр. 120 и еднаш во француското резиме на стр. 144, од кај што би можело дури да се заклучи, според стилизацијата на францускиот текст, дека „проф. Петрушевски“ не знае да го напише правилно грчкиот збор *Ἀσώματος*. И што имаше потреба на стр. 120 да го употреби атрибутот „услужниот“ во врска со моето име, кога ни тој мене, а уште помалку јас него ни лично ни од науката не го познавам.

на Асамати и немав проверено дали имало во селото црква посветена на ангелите одн. архангелите, информацијата ја дадов со една мала резерва, предадена кај Вл. Пјанка во заграда „за која нема потврда“. Тоа можеби требаше да се каже појасно дека информаторот нема потврда или, уште поточно, не знае дали има одн. имало во селото (стара) црква посветена на (арх)ангелите.

Меѓутоа, не мислев дека за тоа треба јас да пишувам и да обезбедувам, евентуално, некаков приоритет, зашто не верував дека некој порано немал веќе пишувано за тоа. И навистина, како што покажа Т. Томоски²⁾, уште К. Иречек (Jireček) го имал сосем правилно објаснето името Асамати, што го добило од ондешната црква на архангелите, т.е. од нејзиното грчко име τὸν Ἁγίων Ἀσώματων = „на Светите Бестелесни“ (одн. на архангелите — Михаил и Гаврил, се разбира). Ако К. И. го исползувал тука толкувањето на грчките топоними Ἀσώματος, Ἀσώματος и сл., што го дал познатиот грчки лингвист Георгиос Хаџидакис одн. Хасидакис (не Хатзијакис! — вакво презиме не е познато во грчката наука, ни во грчкиот ономастикон!), тој постапил сосем исправно, зашто нашето Асамати, како што се гледа и од неговата постара варијанта *Осомати*, треба да се толкува на ист начин. — Освен тоа Ѓурѓе Бошковиќ³⁾ знае дека во селото Асамати има црквичка на Св. Архангели, а од записот кај Љ. Стојановиќ⁴⁾ под бр. 6750, на стр. 138, се гледа дека црквата „оу Осомати“ (= Асамати) им била посветена на архангелите Михаил и Гаврил.

Тоа е сè што требаше да се каже во врска со потеклото и етимологијата на името Асамати. Којшто би сакал повеќе да знае за тоа, кога била црквата подигната и од кого, не би можел тоа да го постигне без да се извршат нужните детални испитувања на самото место од специјалисти (по археологија одн. историја на уметноста). За сега знаеме само дека и црквата и селото со името Асамати одн. Осомати се споменуваат во првата половина на XVII-от век; дека и двете варијанти на името на селото, и постарата Осомати (ако е правилно прочитана одн. ако е автентична, ако не е погрешно забележена) и денешната Асамати се добиени на негрчки терен од автентичната грчка форма (οί) Ἀσώματος (= Асбмати) со безначајни промени на првиот одн. вториот вокал, што зависело многу веројатно од акцентот одн. од акцентираниот вокал на зборот. Во грчката форма Ἀσώματος (= Асбмати) со акцентирано *ο* во вториот слог можело на македонски терен по аналогија и асимилација да се повлече и почетното *Α* - од првиот неакцентиран слог (: Осомати), но таа форма со почетно *Ο*-, и ако е автентична, по време се изгубила, а останала формата Асамати со *α* во вториот слог добиено

²⁾ В. ја неговата статија „Потеклото и значењето на некои топоними во Македонија“, во ова списание, год. VII, 1971, бр. 1, стр. 169—170.

³⁾ Во „Годишњак СКА“, књ. XLII, (1933), Бгд. 1934, стр. 311.

⁴⁾ „Стари српски записи и натписи“, IV (СКА — Зборник за историју, језик и књижевност српског народа. Прво одељење: Споменици на српском језику, књ. X, Сремски Карловци 1923).

од старо *o* по аналогија со почетното *A-* или, што е многу поверојатно, од *a-*та во третиот одн. претпоследниот слог, што некогаш било акцентирани во тие македонски говори, како и во мак. говори од Костурско, познати со својот акцент на претпоследниот слог на зборот — *A c a m á t i*, а што можело да дојде и од грчката генитивска форма τῶν Ἀγγίων Ἀσωμάτων. Аналогијата и асимилацијата на вокалите, како што е познато, најчесто се врши според акцентираниот слог на еден збор.

Сите други детали, како што е прераскажувањето за тешкиот пораз на Самуиловата војска и за неговите измасакрирани војници, претпоставките врз претпоставки за богумилите и нивното верување и др. немаат навистина никаква врска со името Асамати, како што впрочем многу правилно заклучил и Марин Тадин во својата статија „Потекло и значење на месното име Асамати“, објавена во Гласникот на Институтот за национална историја, год. XVIII, 1974 бр. 2 (стр. 130, 142 и 145/6).

Меѓутоа, разложувањето и толкувањето промените на вокалот *a-* во *o* кај формата Осомати и на *o* во *a* кај Асамати во спомнатата статија на М. Тадин (на стр. 133—142 и 145—147) покажуваат не доволно стручно познавање на македонската фонетика и поголемиот дел од нив немаат директна врска со конкретниот случај, туку само ја обременуваат неговата и онака непотребно долга статија, кај што ни една третина од текстот не се однесува на предметот. Па сепак основниот и главен негов став во врска со потеклото и значењето на Асамати е несомнено точен, што се гледа и од заклучокот на стр. 142: „Има место за претпоставка (подвлекол М.Д.П.) дека и самото место „Асамати“ е создадено многу одамна. Нема никакво сомневање дека името го добило по светите Аранѓели Михајло⁵⁾ и Гаврил — грчки (οἱ) Ἀσώματοι — на коишто тука им бил посветен храм со скромни размери.“⁶⁾

Топономастиката како и ономастиката воопшто се главно филолошки одн. лингвистички дисциплини што можат многу корисно да им послужат и на историчарите и географите. Но тие во лингвистиката спаѓаат меѓу најкомплицираните и најтешките, зашто за нив е потребно особено широко и длабоко познавање на многу научни области, меѓу кои лингвистиката одн. филологијата, историјата и географијата го заземаат првото место.

Случајот со топонимот Асамати навистина не е од најтешките. Настанување и израснување на населби, села, па и цели градови од едно светилиште — храм, црква или манастир — е честа и сосем обична,

⁵⁾ Книжевната македонска форма на името и атрибутот треба да гласат „архангели Михаил“! но за ова како и за една низа грешки и неадекватни изрази во македонскиот текст не е виновен авторот М. Тадин, ами неговиот македонски преведувач.

⁶⁾ Характеристично е и, би рекол дури, симптоматично, зошто госп. М. Тадин во својата доста долга статија (од стр. 117—147) со ниеден збор не ги спомнува двете статии на Т. Томоски, што го третираат истиот проблем и кај што се доаѓа до истиот резултат само со помалку зборови, но затоа не помалку убедливо. — Non multa sed multum!

би рекол дури, и банална работа. Нема крај на светот кај што не се забележени барем неколку такви населби што изникнале од некое светилиште.

Во стара Грција, Мала Азија и воопшто во Медитеранот познати ни се уште од најстари времиња — во Грција на пр. уште од микенската епоха — топоними што го добиле своето име по некое светилиште. Таков е топонимот *Di-wi-jo* со неговата алативна форма *Di-wi-jo-de* познат од пилските плочки (натписи) *Mb 1366* и *Fr 1230*, од кој ни се познати и формите на неговиот етникон *di-wi-je-u* и *di-wi-je-we*. Зборот прво означувал Зевсово светилиште околу кое подоцна се развила населба *Divion* (спор. ја неговата класична форма Δῖων од ΔῖϜιον). Од истата база има топоним одн. име на остров Δῖα (од ΔῖϜια), како што се викаат неколку помали грчки острови (в. Pape-Benseler, *Wörterbuch der griech. Eigennamen*, s. v. Δῖα). Таков е и микенскиот топоним *Po-si-da-i-jo* (од пилскиот натпис *Tn 316 v. 1*) со својата алативна форма *Po-si-da-i-jo-de* (од *Fn 187.2*), што го означувал прво светилиштето на богот на морето (познат инаку како *Земјо-штресец*) Посејдон, од коешто се развила подоцна истоимената населба, за што сведочи формата на етниконот *po-si-da i-je-u-si* (од *Fn 187.18*). Од Посејдонови светилишта и храмови се развиле подоцнешните населби и градови Ποσειδῆιον, Ποσειδῖον, Ποσειδωνία и познатата македонска Ποσειδαια (подоцна преименувана Касандреја) на западниот Халкидик, стара колонија на Коринт основана во VI век пред н. е. Така се развиле и многу други грчки и македонски градови како Аполонија, Ареја, Артемисиј, Афродисиј(а), Ахилеј(а), Деметриј(ада), Хераја, Хераклеја (ги има на десетини населби со ова име) и др. итн.

Таа еволуција ја забележуваме и подоцна, по појавата на христијанството и неговата преобладајќи во средниот и новиот век во Европа, Азија, Африка, Америка (Јужна, Средна и Северна) и Австралија, кога од манастири и цркви постепено израснуваат мали населби, села Παράσκειν ή во Грција = Света Петка; забележителна е грчката форма без атрибутот 'Αγία = „Света“, што е меѓу ваквите грчки топоними редок случај, а во Македонија обичен и чест) а подоцна и цели острови и големи градови, како Münster, Monastir, München, Софија па и цели области и независни државички како Монако, Сан Марино и (Сан) Салвадор. Доста е само да се отвори и малиот прирачен Larousse или која и да е друга енциклопедија под зборовите *Saint -*, *San(ta) -*, *São* или нашите народни (југословенски) енциклопедии под зборовите, *Svet(i) -*, *Su(t) -*, *Sent -*, *Szent -*, *Šent -*, па да се најдат преку сто населби, села и градови, меѓу кои и големи што се развиле од некогашни манастири одн. цркви посветени на Спасителот, на Богородица или на некој светец одн. архангел, и по нив го носат своето име, како што се Saint-André, Saint-Germain, Sa nt-Michel, Saint Nicolas, San-Giovanni, Santa Cruz, Santa Fe, Santa Maria, Santa Marta, Santa Monica, Santiago, Santander, Santi Quaranta, São Miguel, São Paolo итн. итн. — И во нашата земја не мал број населби, села и цели градови израснале од некогашни осамени манастири и цркви. Ги има на десетини. Да ги споменеме само најпознатите: двете Митровици, и Косовската и Сремската,

го носат своето име по црквите на Св. Димитрија, околу кои се развиле подоцнешните населби, денес градови; потоа Ариље во Србија го носи своето име по црквата на (св.) Архилија (неправилна локална алоглотска форма место Ахилија; спор. го нашиот преспански остров Аиљ од А х и л и ј — и во српскиот и во македонскиот топоним без атрибутот „Свети“!), па нашето Свети Николе, па приморскиот Свети Стефан и сите оние многубројни јадрански острови, села и гратчиња што започнуваат со *Су*(*iii*), како Сустјепан, Сутиван, Супетар, Сукошан итн.; вамо припаѓаат и словенечките топоними што започнуваат со *Шен*-, како Шентиљ (кај Марибор — „Свети Илија“), Шентјанж („Свети Јован“), Шентвид („Свети Вид“) итн.

Во Македонија, како и во Србија, таквите топоними можат да се јават и без атрибутот „Свети“, како обете Митровици, Ариље, нашата Богородица и спомнатиот преспански остров Аиљ (вака гласи локалниот македонски изговор); во истиот крај е селото Герман, иако грчката форма може да го има атрибутот (ὁ) Ἅγιος (Γερμανός) како што е кај нашето *Свети* Николе; меѓутоа од Егејска Македонија се познати локалните македонски форми Постол и Пателе (одн. Патели), првиот јужно од Воден на местото кај што лежела старата македонска столицина Пела (наречено така по црквата на Светите Апостоли — οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι а вториот на Островското Езеро (по црквата на Свети Пантелејмон — ὁ Ἅγιος Παντελεήμων Меѓутоа, има и во самата Грција такви топоними што се познати без атрибутот „Свети“ (Ἅγιος одн. Ἁγία), како што е спомнатиот погоре *Παρασκευή* (= „Петка“, а не ἡ Ἁγία *Παρασκευή* „Света Петка“) или како што гласат многубројните топоними од типот на нашето Асамати — Ἀσώματος, Ἀσώματοι, Ἀσώματα и сл., што во најновата грчка енциклопедија на Хари Пази се спомнуваат повеќе од десет, или подоцнешното име на босфорскиот Ἀσώματος одн. Ἀσώματοι — Μιχαήλιον. И да не беа познати сите овие топоними од Грција, да беше само нашето Асамати, еден опитен специјалист по ономастика, одн. топономастика, ќе можеше без голема мака да го разреши „проблемот“ со помошта на грчкиот јазик дури и без да го познава самиот терен; познавањето на теренот, одн. на стручната литература му служи на специјалистот да ја провери и потврди својата хипотеза.

Со тоа мислам и да го заклучам овој „проблем“, а со одобрение на редакцијата, и полемиката што се водеше подолго време на страниците од ова списание.